

Sopianae, Quinque-Ecclesiae, Flinfkirchen, Pécs, — ezek alatt a nevek alatt szerepel Antoninus Itinerariumában, középkori oklevelekben, második Szolimán császár rendeleteiben, Lajos badeni örgróf és az osztrák császári seregek haditérképein s habár a török oklevelek ezenkívül még földi paradicsomnak is nevezik a várost, mégis mindig mostohagyermek volt, királyok és oligarchák mindig elhanyagolták, kétszer vagy háromszor belső és külső ellenség földig lerombolta, fölégették a horvátok már a középkorban, feldúlta a török, lakosai szétfutottak a négy világtáj felé és üresen hagyták fészkeiket s csak másfél évszázad múltán szállingóztak vissza, amikor a török már kitakarodott. Tulajdonképpen nincs város, amelynek annyival tartoznék ez a magyar haza, mint neki, a mostohagyermeknek, aki a helyen túl Szent István király óta őt áll, háttal az édesanyjának, a magyar birodalomnak s a Mecsek déli lejtőjén mereven és firkésze néz a Dráva felé és a Dráván túl délre, mint katona a vártán, hogy háta mögött nyugodtan éljenek és dolgozzanak a magyarok, akiket őriz.

A magyarok északról ereszkedtek le dél felé, de a várost a régi római Sopianae helyén, a hegy déli lejtőjére építették, mint valami hídfőt, mint valami előőrs várost, amelynek az a rendeltetése, hogy megtörje a Balkán felől hömpölygő török és szláv áramlatokat és hátvédje legyen a dél felé operáló magyar erőeknek. A várost és az országot a Mecsek-hegység választja el egymástól, amely egész a XVII-ik századig valóságos őserdővel volt borítva s amelyen az egyetlen közlekedési vonalat még a rómalak építették, akik Eszék felől ezen jártak Szombathelyre, Bécsbe.

A várost már a rómaiak földi paradicsomnak tartották, amint hogy Pannoniának nem is volt olyan kies fekvésű, romantikus, enyhe klímájú, idillikusan bájos paradicsomkertje, mint a Mecsek déli lejtője, amelyen megterem a szelíd gesztenye, a

füge, mézes gyümölcs s ahol a római légiók parancsnokai éppígy rózsulagásos villákat építettek maguknak, mint a török bégek s a szultánok hadvezérei, akik sohasem tekintették stratégiai pontnak, várnak vagy hadműveleti állomásnak, hanem a polgári munka, a tudományok és művészetek, a nyugalom és pihenés, a vallásos és kultúrélet székhelyének. A Mecsek-hegy gerincén nem épült sem római castrum, sem magyar fellegrvár, hídja keresünk ott égremeredő várromokat, mint a Rajna partján, — ehelyett középkori szerzetesek klostromának és a pécsi püspök nyári kénylakának omladékaát találjuk a magaslatokon. Rómaiak, magyarok, törökök mindig csak földi paradicsomnak tekintették és mindig megfeledeztek arról, hogy ezt a földi paradicsomot meg is kellene védeni a déli viharokkal szemben, amelyek évszázadonként egyszer a Mecsek-hegy déli lejtőjéről majdnem lesöpörték a polgári munka, a tudományok, művészetek és a természet dús méhének minden gyümölcsét. Mindig mostohagyermek volt Pécs. Ma is az. Még a Budapest felé koncentrálódó vasúti forgalomból is kifelejtették. A városnak nincsen birtoka, sohasem voltak macenásai, amit ott találunk, azt vagy a pécsi püspökök, vagy a pécsi polgárok teremteték, az előbbiek egy-egy ragyogó művészi monumentumot, az utóbbiak magát a várost, a város sajátos egyéni életét, a demokratikus polgári munka, a demokratikus polgári kultúra és a demokratikus polgári élet atmoszféráját.

Meg kell vallanunk: Pécest csak a háború, sőt pontosabban szólva csak a szerb megszállás után fedeztük fel, — a béke vidám napjaiban kevésbé törődött vele az ország. Pécs mindent a saját polgárainak köszönhet. Az ország fővárosa göggel nézett el az öt templom tornyai fölött. Nem volt senki, aki Nagy Lajos és Janus Pannonius koncepcióit folytatni tudta és akarta volna. A nagy Anjou ragyogó gondolatát, hogy Pécs legyen a dunántúli kultúra központja, lassan-lassan elfelejtették. Csak ott lent a

polgári szorgalommal, de arisztokratikus eleganciával édeglélő pécsiek beszélgettek arról, hogy ebből a városból kellene magyar Firenzét, Bolognát, Heidelberget, Münchent vagy Drezdát fejleszteni. A maguk szegénységéből próbálgatták az álmok megvalósítását. Ott alakult meg a nyolcvanas években az ország legnagyobb filharmonikus egyesülete. Magyarországon ott adták elő először pécsi kántorok, városi tisztviselők, cukrászok, bőrgyárosok, orvosok és papok Mozart és Verdi requiemjét, Dulánszky püspök a maga pénzéből restauráltatta Közép-Európa egyik legszebb román bazilikáját, onnan kerültek Egyiptomba és Amerikába Zsolnay remekel, s az emberek ősz estéken kijártak a hegyre négyzólamú dalórdákkal, zenekarokkal, kamaranégyesekkel hangversenyt rendezni a maguk mulatságára. Bécs, Salzburg, Klagenfurt csodálkozva hallgatta a pécsi énekeseket és muzikusokat, amikor egyszer-egyszer odarándultak, hogy kedélyes polgári kérkedéssel cáfoljanak rá a magyarok balkáni hírnevére.

Öreg romantikus város. A Mecsek-hegység oldalán festői asszimetriában nyújtózkodnak el a házsorok. A székesegyház négy tornya, mint egy középkori kolostorerősség. Török mecset, minaret, fenn a hegyen kis kápolna, emlékkeresztek, öreg romok, barátságos szőlők, őszi hervadásban pirosló erdők, fehér villákkal, lugosokkal, prés-házakkal... rózsakertek a napos oldalon, a déli szél meleg áramlatokat hoz a Balkán felől. A hegyről szüntelenül csorog a víz az utcákon, záporosó idején nagy hidakat tolnak ki, hogy az emberek járni-kelni tudjanak a városban, minden utca meredek, kaví-

csos, szűk, árnyékos, csendes, finom kedves kis családi házakkal... még van itt valami XVIII-ik századbéli patriarchális egyszerűség, polgári jómód, artisztikum, biedermeier kedélyesség, vicinális gög, lokálpatriotizmus... Néhány utcója, a kano-nokok háza, a püspöki vár környéke, az őskeresztény katakomba valóságos történelmi múzeum, beszédes régi kövek, a tizenkét apostol szobra, ha építkeznek, római és őskeresztény sírok bukkannak fel a föld alól s néhány évvel ezelőtt még török kúmedencéhez jártak a fiatal lányok vizet meríteni, az ember Firenzében képzelhette magát a tereferelő lányok, a vízescor-sók és a márványkutakból csobogó víz láttára.

És a pécsiek tudják ezt. Tudják, hogy minden más magyar várostól különböz-nek és gögös rezignációval túrték, hogy az ország többi részén évszázadokon át nem vetek róla tudomást. A háború után fölfedezték Pécsét. Egyetemet kapott s az ország egyik legnagyobb városává nőtt. Ez sem hozta ki sodrából a polgári kedé-lyeket, a nagy dicsőség, de nem lázongott amiatt sem, hogy a dicsőség mellől ismét elmaradt a gondoskodás és a védelem és az ország segítő keze anyagiakban. Egye-temet kapott, de egyetemi építkezéseket nem, ma is mostohagyermek, de ez egé-szen stilszerű, mert Pécs ísztára demokra-tikus polgári elemekből áll, polgári szor-galomból, polgári kultúrából, polgári művé-szetből s a magyar globuson még most is mostohagyermek a polgári osztály. Pécs lelke polgári lélek: szemérmes, hallgatag, gögös és szorgalmas, szívós, konzervatív, mint minden polgári lélek a világon.

SURÁNYI MIKLÓS